

Βιβλιοπαρουσίαση: Παναγιωτόπουλος Νίκος, Η κοινωνιολογία συναντά την ραπ: Πολυφωνικές αφηγήσεις για έναν κόσμο σε κρίση εκπροσώπησης.

«Παρακολουθώ και εγώ εδώ και καιρό τη δουλειά του και υπήρξαν στιγμές που ένιωσα ότι μία φράση, ένας στίχος, εν πάση περιπτώσει, συμπύκνωνε πολλές σελίδες που έγραφα».

Ν. Παναγιωτόπουλος

(στην συζήτηση με τον Α. Μεταξά και ΛΕΞ, σ. 213)

Το βιβλίο αυτό συνιστά μια αξιοσημείωτη προσθήκη στην πολυετή προσπάθεια του Νίκου Παναγιωτόπουλου για τη σκιαγράφηση μιας δημόσιας κοινωνιολογίας στο ελληνικό ακαδημαϊκό πεδίο, ένα γνωστικό αντικείμενο που, μέχρι σήμερα, έχει καλλιεργηθεί εγχώρια σχεδόν αποκλειστικά από τον ίδιο. Πιο συγκεκριμένα, ο συγγραφέας, σε συνεργασία με τον Ανδρέα Μεταξά, πραγματεύεται τη διατομεακή σχέση μεταξύ της ακαδημαϊκής κοινωνικής επιστήμης και της ραπ μουσικής, καταθέτοντας μια μεθοδολογική πρόταση για τη διεύρυνση των ορίων της επιστημονικής παρατήρησης. Σε μια ιστορική συγκυρία όπου η κοινωνική πραγματικότητα των λιγότερο προνομιούχων στρωμάτων τείνει να απουσιάζει από τον κυρίαρχο δημόσιο λόγο, η εν λόγω μελέτη επιδιώκει να εγκαθιδρύσει μια οργανική σύμπραξη ανάμεσα στην κοινωνιολογική ανάλυση και τον καλλιτεχνικό λόγο. Μέσα από τις σελίδες του έργου, αναλύονται οι αφηγήσεις εκπροσώπων της ελληνικής ραπ σκηνής, όπως ο ΛΕΞ, ο Εθισμός, οι Λόγος Τιμής, ο Νέγρος του Μοριά και ο Novel 729, διαμορφώνοντας ένα, όπως θα έλεγε ο Bakhtin, πολυφωνικό αφήγημα.

Στον πυρήνα της θεωρητικής συγκρότησης του βιβλίου εντοπίζεται η έννοια της «δημόσιας κοινωνιολογίας» (σ. 21-22). Αντλώντας το θεωρητικό του υπόβαθρο από τη μεθοδολογική παράδοση του Pierre Bourdieu και το έργο του Michael Burawoy, ο Παναγιωτόπουλος επιχειρηματολογεί υπέρ της απομάκρυνσης της ακαδημαϊκής κοινότητας από την εσωστρέφεια, προτείνοντας μια «πραγματικά επιτελεστική» κοινωνιολογία, η οποία δύναται να λειτουργήσει ως εργαλείο αναστοχασμού και άμυνας για τους πολίτες απέναντι στις σύγχρονες μορφές δομικής κυριαρχίας. Η επιστημονική γλώσσα, ωστόσο, εξαιτίας του αυστηρού τεχνικού της ορθολογισμού, παρουσιάζει συχνά δυσχέρειες στην επικοινωνία της με το ευρύ κοινό. Στο πλαίσιο αυτό, ο ράπερ, ως κοινωνικός δρων, προσεγγίζεται αναλυτικά ως ένας αυθόρμητος εθνογράφος του αστικού χώρου και ως

«ευαίσθητος κοινωνικός σειсмоγράφος», ο οποίος καταγράφει και αποκωδικοποιεί τις διακυμάνσεις της καθημερινής εμπειρίας, προτού αυτές καταστούν αντικείμενο επιστημονικής εννοιολόγησης (σ. 22-23).

Μέσα από την εν λόγω σύμπραξη, η οποία τεκμηριώνεται εμπειρικά στις απομαγνητοφωνημένες συζητήσεις του έργου (σ. 34-65), αναδύεται η έννοια του «συλλογικού δημόσιου συγγραφέα» (σ. 28-29). Εκκινώντας από τον διαρκή προβληματισμό του συγγραφέα για τη διάνοηση, η ιδέα αυτή επιστρατεύεται τόσο ως πρακτικό αναλυτικό εργαλείο για το παρόν κείμενο, όσο και ως εφαλτήριο για μια ευρύτερη κριτική συζήτηση προς ένα αυτόνομο συλλογικό υποκείμενο, το οποίο στοχεύει στη συνένωση του συμβολικού κεφαλαίου της επιστήμης και της τέχνης, με απώτερο σκοπό την παροχή ορατότητας στη βιωμένη εμπειρία των κυριαρχούμενων τάξεων.

Οι συμμετέχοντες καλλιτέχνες, εκκινώντας κατά κανόνα από εργατική ή μικροαστική κοινωνική τροχιά, καταθέτουν βιώματα που αντανakλούν ευρύτερες δομικές ανισότητες. Ο Νέγρος του Μοριά, φέρνοντας την οπτική των μεταναστών δεύτερης γενιάς, αναλύει τη συστημική απόρριψη και την ανάγκη κοινωνικής ένταξης (σ. 36-37). Αντιστοίχως, το σχήμα Λόγος Τιμής αναδεικνύει ζητήματα οικονομικής επισφάλειας, κρατικής διαφθοράς και της εμπειρίας των μονογονεϊκών οικογενειών (σ. 38), ενώ ο Εθισμός περιγράφει τις συνέπειες της αβεβαιότητας εντός δυσλειτουργικών οικογενειακών πλαισίων (σ. 39). Η κοινωνιολογική διάγνωση επικεντρώνεται, συνεπώς, στους «αφανείς» πολίτες (σ. 13-14), δηλαδή στα άτομα εκείνα που βιώνουν συνθήκες θεσμικού αποκλεισμού, των οποίων ο λόγος παραμένει υποεκπροσωπούμενος ή υπόκειται σε παραμορφωτικές μεταφράσεις εντός της κυρίαρχης δημόσιας σφαίρας (σ. 14).

Ένας σημαντικός άξονας της μελέτης εστιάζει στην κριτική ανάλυση της ιδεολογίας της «αριστείας» (σ. 16-17), η οποία εξετάζεται ως μηχανισμός νομιμοποίησης του οικονομικού ανταγωνισμού που φυσικοποιεί τις κοινωνικές ανισότητες (σ. 17). Η ιδεολογία αυτή τείνει να αποκρύπτει τα ταξικά προαπαιτούμενα της κοινωνικής κινητικότητας, μεταθέτοντας τα δομικά προβλήματα στη σφαίρα της ατομικής ευθύνης. Σε αντιδιαστολή με τη συγκεκριμένη μορφή συμβολικής βίας, η ραπ μουσική και οι στίχοι που παρατίθενται στο έργο λειτουργούν ως μηχανισμός αποδόμησης της κυρίαρχης αφήγησης. Το βιβλίο ερευνά τη δομική αντιστοίχιση ανάμεσα στην κοινωνιολογική έννοια και την καλλιτεχνική άρθρωση, συνδέοντας τα εμπειρικά δεδομένα με το θεωρητικό τους υπόβαθρο.

Επιπρόσθετα, το έργο διερευνά το φαινόμενο της κρίσης πολιτικής εκπροσώπησης (σ. 18-19). Η πολιτική σφαίρα περιγράφεται ως ένας ολοένα και περισσότερο αυτοαναφορικός χώρος, ο οποίος, μέσω της τεχνοκρατικής διαχείρισης, τείνει να αποστασιοποιείται από τις πραγματικές κοινωνικές ανάγκες (σ. 14-15). Η απόκλιση αυτή οδηγεί στην απομάγευση των πολιτών, φαινόμενο που εκφράζεται συχνά μέσω της εκλογικής αποχής ή της πολιτικής απάθειας (σ. 15-16). Στο πλαίσιο αυτό, η στάση των καλλιτεχνών της ραπ χαρακτηρίζεται από έναν υψηλό βαθμό αυτονομίας στο πεδίο τους, καθώς αρνούνται την ενσωμάτωσή τους από κομματικούς φορείς (σ. 47-49), προκρίνοντας αντ' αυτού τη διατήρηση ενός έμμεσου πολιτικού στίγματος που εκπροσωπεί

αυθεντικά την εμπειρία των κοινοτήτων τους (σ. 48-49). Η χρήση της αργκό και η αποφυγή της τυποποιημένης πολιτικής ορθότητας εξετάζονται ως δομικά στοιχεία ενός εναλλακτικού λόγου που αντιτίθεται στην εσωτερικευμένη λογοκρισία (σ. 51-52).

Συμπερασματικά, ο Παναγιωτόπουλος, μέσω της άρνησης του χαρακτηρισμού της ραπ ως υποδεέστερης υποκουλτούρας και της αναγνώρισης της συμβολικής και γνωσιολογικής της αξίας (σ. 23), φαίνεται να αναδεικνύει την πρακτική εφαρμοσιμότητα της δημόσιας κοινωνιολογίας. Διαπιστώνεται ότι, κατά τη διασταύρωση της ακαδημαϊκής θεωρίας με την οργανική γνώση, η κοινωνική επιστήμη δύναται να μεταβεί από το στάδιο της περιγραφής σε αυτό της ουσιαστικής κοινωνικής παρέμβασης. Η παρούσα έρευνα τεκμηριώνει πως η αντικειμενοποίηση των κοινωνικών προσδιορισμών αποτελεί το θεμέλιο για την ανάπτυξη της αναστοχαστικής ικανότητας των κοινωνικών δρώντων. Μέσω του θεωρητικού προτάγματος του «συλλογικού δημόσιου συγγραφέα», ο συγγραφέας συνεισφέρει στην ενίσχυση της ορατότητας των λαϊκών στρωμάτων, προσφέροντας κατ' αυτόν τον τρόπο ένα αναλυτικό εργαλείο, χρήσιμο για τη μελέτη της σύγχρονης κοινωνικής διαστρωμάτωσης και των μηχανισμών μέσω των οποίων η τέχνη λειτουργεί ως πεδίο κοινωνικής αποτύπωσης και κριτικής.

*Το βιβλίο του Νίκου Παναγιωτόπουλου κυκλοφορεί από τις εκδόσεις Κλειδάριθμος.

Παναγιωτόπουλος Νίκος, Η κοινωνιολογία συναντά την ραπ: Πολυφωνικές αφηγήσεις για έναν κόσμο σε κρίση εκπροσώπησης. Αθήνα: Κλειδάριθμος, 2026. (248 σελίδες). 16,60€. ISBN: 978-960-645-926-9.

Σημειώσεις.

Η συστηματική ενασχόληση με την εγκαθίδρυση της δημόσιας κοινωνιολογίας στην Ελλάδα ταυτίζεται ιστορικά με το έργο του συγγραφέα, όπως τεκμηριώνεται τόσο στο ερευνητικό του αρχείο όσο και στις σχετικές παρεμβάσεις του στον δημόσιο λόγο (ενδεικτικά, βλ. <https://nikospanagiotopoulos.gr/public-sociologies/>).

Εκκινώντας από την έννοια του «συλλογικού διανοούμενου» του Pierre Bourdieu, η ιδέα του συλλογικού δημόσιου συγγραφέα φιλοδοξεί να τροφοδοτήσει τον διάλογο για την ανανέωση της διανόησης. Πρόκειται για μια αναζήτηση που διατρέχει συστηματικά τις μελέτες του συγγραφέα, όπως αποτυπώνεται στο βιβλίο του «Υπάρχει ακόμα ελληνική διανόηση;» (Εκδόσεις Πεδίο, 2023), αλλά και στην επιμέλεια της ελληνικής έκδοσης της «Αντεπίθεσης πυρών: Για ένα ευρωπαϊκό κοινωνικό κίνημα» του Bourdieu (Εκδόσεις Πατάκη, 2017).